

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2023. – С. 159–170
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2023. – pp. 159–170
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2023.58.159-170>
hj.chnu.edu.ua

УДК 39.392. 94(3):32.396.391.305

© Іван Воротняк* (Чернівці)

СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ІСЛАНДСЬКИХ ЖІНОК В ЕПОХУ ВІКІНГІВ (І)

Стаття присвячена з'ясуванню специфіки сімейного життя жінок в Ісландії епохи вікінгів. Автор відзначає, що створення сім'ї давало можливість новоствореним родинам припинити міжродову ворожнечу, зміцнити політичні зв'язки, а також об'єднати землю і майно.

Ісландці, як і всі інші скандинави, доволі серйозно підходили до вибору майбутньої дружини, причому бралися до уваги найрізноманітніші фактори: соціальний і майновий статус її родини, зовнішній вигляд і характер самої дівчини, на що звертали увагу упорядники і оповідачі саг.

Зазвичай жінки беззаперечно приймали нав'язаний їм шлюб, а інколи їх просто змушували виходити заміж за тих, на кого їм вказували старші родичі-чоловіки, хоча траплялися випадки, коли наречені демонстрували своє невдоволення кандидатурою майбутнього чоловіка. Бували випадки, коли батько або хтось з родичів-чоловіків радилися з дівчатами, і вочевидь серйозно ставились до їхньої думки, так само іноді під час сватання дівчина могла висувати свої умови нареченому. Більш незалежною у виборі шлюбного партнера була вдова, яка могла самостійно приймати рішення без необхідності консультацій чи схвалення родичів.

Аналіз ісландських саг демонструє специфічний статус жінки у соціумі: з одного боку, вони не відігравали таку саму вагому соціальну роль, як чоловіки, – їхнє життя переважно обмежувалося домогосподарством і дітьми, з іншого ж – крута вдача, владність, розум, розважливність, схильність до інтриг, гострий язик дозволяли жінці багато чого вирішувати у своїй долі, зокрема ініціювати розлучення, а часом відігравати не останню роль і за межами свого будинку.

Ключові слова: Ісландія епохи вікінгів, родові саги, гендерні студії, соціальний статус жінки, шлюбні звичаї, майнові права.

Ivan Vorotniak (Chernivtsi)

FAMILY LIFE OF ICELANDIC WOMEN IN THE VIKING AGE (I)

Abstract. *The article is devoted to clarifying the specifics of the family life of women in Iceland during the Viking era. The author considers marriage as a tool for creating and adapting family structures and roles, social and political hierarchies. The creation of a family provided an opportunity for newly formed families to end inter-lineal enmity, to strengthen political ties, and to unite land and property. It allowed families to expand their support group, which was necessary in societies that relied on blood feuds as a means of revenge; at the same time, marriage was a kind of diplomatic tool for settling the feud between rival families.*

Icelanders, like all other Scandinavians, took the choice of a future wife quite seriously, taking into account various factors: the social and property status of her family, the appearance and character of the girl herself, which was paid attention to by the compilers and storytellers of the sagas.

The correctness of behaviour and beauty of a woman were especially pleasing to the Vikings, if combined with her natural intelligence, sense of self-worth and strong spirit. In many ways, men's attention to such qualities of the mothers of their future children was explained by the fact that the inhabitants of the European North left their own homes for a long time, going on long military campaigns, and women had to raise future warriors.

* к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

PhD in History, Associate Professor, Department of World History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0003-2383-0202

e-mail: i.vorotnyak@chnu.edu.ua

In the sagas, women or girls were often praised or condemned: they were given apt characteristics as well as men. From these evaluations, often detailed and expressive, it emerged that in a woman, as in a man, the first to be valued were external attractiveness and intelligence, restraint and a sense of self-worth, «skillfulness», pride and mastery, which is obligatory for everyone.

Usually, women accepted the marriage imposed on them without objection, and sometimes they were simply forced to marry those whom their older male relatives pointed out to them, although there were cases when the brides showed their dissatisfaction with the candidate of the future husband. There were cases when the father or one of the male relatives consulted with the girls, and apparently took their opinion seriously, just as sometimes during matchmaking the girl could put forward her conditions to the groom. The widow was more independent in choosing a marriage partner, who could make decisions on her own without the need for consultations or the approval of relatives.

The bride was entitled to a dowry, the amount of which was agreed upon in advance. The amount of the bride price and the size of the dowry depended on the status of the families, but if the woman's family had a higher social status than the man's family, a higher bride price was required.

The subject of concubines or secondary wives occupies a significant place in the sagas. Most often, they are mentioned in passing, sometimes entire plots are connected with them. Keeping concubines by the Vikings was not considered a violation of the institution of sacred marriage.

The analysis of the Icelandic sagas demonstrates the specific status of women in society: on the one hand, they did not play the same important social role as men – their lives were mostly limited to the household and children, on the other hand – cool character, authority, intelligence, prudence, a tendency to intrigue, sharp language allowed a woman to decide many things in her destiny, in particular to initiate a divorce, and sometimes to play not the least role even outside her home.

Keywords: *Iceland of the Viking Age, family sagas, gender studies, social status of woman, marriage customs, property rights.*

В епоху вікінгів шлюб слугував інструментом створення й адаптації родинних структур і ролей, соціальних та політичних ієрархій. Укладачі ісландських родових саг виявляли гострий інтерес до ролі шлюбу в ісландському соціумі, зображуючи як ідеальні, так і небажані способи укладання шлюбу, відповідність партнерів і поведінки членів подружжя після весілля¹. Одруження дозволяло новоствореним сім'ям припинити ворожнечу, зміцнити політичні зв'язки, створити нові покоління, встановити родинні зв'язки, а також об'єднати землю і майно. Воно давало можливість родинам розширити свою групу підтримки, що було необхідним у суспільствах, які покладалися на кровну усобицю як засіб помсти. Траплялося, що їхнім нащадкам доводилось продовжувати ворожнечу після смерті батька². Водночас сучасні науковці розцінюють шлюб як свого роду інструмент дипломатії для залагодження усобиці між ворогуючими родинами³, про що зокрема йдеться у «Сазі про Курячого Торіра»⁴ та «Сазі про Ньяля»⁵. Це означає, що жінка могла розглядатися членами сім'ї-чоловіками як потенційно важлива фігура у внутрішньосімейній політиці, яку можна обміняти з її дозволу або без нього, на врегулювання міжродинних конфліктів⁶.

Необхідно зауважити, що різноманітні питання, пов'язані з ранньосередньовічною історією Скандинавського регіону загалом та Ісландії зокрема, вивчаються дослідниками переважно на прикладах чоловіків (герої, конунги, бонди), а висновки поширюються на суспільство загалом. Така екстраполяція висновків виглядає дещо однобічно і нівелює загальну історичну картину, хоча, певною мірою, є справедливою для тогочасного патріархального соціуму.

Наголосимо, що особливості шлюбних стосунків і роль жінки в сім'ї у середньовічній Ісландії вже неодноразово ставали предметом наукових студій, знайшовши відображення в узагальнювальних монографіях та спеціальних статтях дослідників⁷. Проте окремі аспекти означеної проблеми потребують уточнення, а саме: особливості описів жіночих пресонажів в ісландських родових сагах, специфіка «шлюбної» дипломатії у контексті врегулювання міжродових усобиць, майнові аспекти укладання шлюбних угод, характерні риси інституту наложництва і конкубіату, майнові права жінки у випадку розірвання шлюбу. Спираючись на писемні джерела, зупинимось докладніше на окреслених вище питаннях.

Ісландці, як і всі інші скандинави, доволі серйозно підходили до вибору майбутньої дружини, причому бралися до уваги нарізноманітніші фактори: соціальний і майновий статус її родини, зовнішній вигляд і характер самої дівчини, на що звертали увагу упорядники та оповідачі саг. Відзначимо, що в цих текстах велика увага приділялась шлюбу, пов'язаним з ним звичаями, обрядами, стосункам між чоловіком та дружиною до, під час і поза межами шлюбу⁸.

Правильність поведінки та краса жінки були для вікінгів особливо приємні, якщо поєднувалися з її природним розумом, почуттям власної гідності й твердим духом. Багато в чому увага чоловіків до таких якостей матерів своїх майбутніх дітей пояснювалася тим, що жителі європейської Півночі надовго залишали власні оселі, вирушаючи в далекі походи, і виховувати майбутніх воїнів доводилося жінкам⁹.

Однією з особливостей сагового нарративу є лаконічність характеристик персонажів. За спостереженнями Ж. Шультман, зі 148 епізодів, де описано жінок, лише 7 (приблизно 5%) містять виняткову кількість деталей. 78% описів жінок, які зустрічаються в двадцяти шести сагах¹⁰, підпадають під узагальнену фразу: «вона була найпривабливішою та найсильнішою з жінок»¹¹. Практично кожна героїня саги описана як надзвичайно вродлива; натомість у джерелах майже відсутні непривабливі жіночі образи. Навіть якщо герой саги, коли починав переговори про заручини, ще не бачив жінку, з якою зрештою одружувався, він багато чув про її якості як гарної супутниці життя та про її красу. Однак хоча саги дають зрозуміти, що фізична краса і статус важливі як для чоловіків, так і для жінок, більшість детальних портретів зосереджені на чоловіках¹².

Опис зовнішності персонажа стоїть в одному ряду з темпераментом, звичками та родом. У низці випадків риси, не пов'язані із зовнішнім виглядом, краще й чіткіше розкривають образ героїв; тому опис їхнього зовнішнього вигляду може бути зайвим¹³. Способи зображення жіночих образів у сагах досить своєрідні: тут проявляється специфічний менталітет ісландців. У цьому відношенні саги відрізняються від континентальної літературної традиції, де образ романтичної героїні, натхненниці письменника і поета, або об'єкта палких почуттів того чи іншого героя – є одним з центральних. Оспівування жіночої краси – звичний прийом у європейській середньовічній поезії, де зовнішній образ «прекрасної дами» доволі стеретотипний¹⁴.

Варто зазначити, що в класичних «родових сагах» ідеалізація жіночих образів, навіть у тому випадку, якщо жінка є героїнею певної романтичної ситуації, практично відсутня. Ба більше, навіть прості описи жіночої зовнішності зустрічаються в сагах нечасто, і вони менш детальні та індивідуальні порівняно з характеристиками «типового» образу чоловічих персонажів¹⁵.

Майже повну відсутність описів жінок у сагах дослідники намагалися пояснити і суворими вимогами моралі в Ісландії та не менш суворими природно-кліматичними умовами в цій країні, на відміну, наприклад, від Середземномор'я, – де словесні зображення героїнь мали значне поширення. Воднораз найбільш характерною рисою «жіночих портретів» у скандинавській прозі виступає не стільки їхня крайня рідкість, скільки повна об'єктивність зображення. Описи зовнішності подані не суб'єктивно, через сприйняття іншими персонажами, що могло б наділити їх емоційним забарвленням, підкреслено відсторонено – самим автором саги. Характерна для саги конкретність подробиць, натуралістичність, згадки про неправильні, навіть потворні риси зовнішності роблять описи цілком індивідуалізованими, й аж ніяк не ідеалізованими, – що суттєво відрізняє їх від жіночих образів у континентальній традиції; остання, як відомо, бере свій початок від часів Овідія¹⁶.

Опосередкованим чином характерні особливості зовнішнього вигляду жінок представлені в їхніх прізвиськах, які, хоча й трапляються рідше, на відміну від чоловічих, описують виключно позитивні якості героїнь: доньку Харальда Прекрасноволосого – Алов прозвали Красою Року¹⁷; матір'ю Тьодхільд, дружини Ейріка Торвальдссона, була Торбьорг Корабельні Груді (статна)¹⁸; доньку Хьоскульда, Халльгерд через високий зріст прозвали Довгоногою¹⁹; Хладгуд – донька конунга Хлодвера, носила прізвисько Біла Либідь²⁰.

У сагах доволі часто вихвалялися або осуджувалися жінки чи дівчата: їм давалися влучні характеристики, як, втім, і чоловікам. З цих оцінок, часто докладних і виразних, впливало, що в жінці, як і в чоловікові, найперше цінувалися зовнішня привабливість та розум, стриманість і почуття власної гідності, «вмілість», гордість і обов'язкова для всіх хазяйновитість²¹. Підтвердження цій тезі знаходимо в «Сазі про Арона сина Хьорлейва»: «Сігрід... була вродливою, і робота в її руках горіла; це сповна оцінило безліч людей, своїх та чужих. Але ще більше похвал вона заслужила за лагідну вдачу; можна сказати, що її любила кожна дитина»²². В жінці цінувалася жіночність і, крім того, її хвалили за вірність, працьовитість, корисні навички, економне господарювання, поступливий характер і бажання в усьому допомагати чоловікові, а засуджували – за сварливість, норовливість, лінь, легковажність і марнотратство²³.

Загалом в ісландських сагах зустрічаються лише два відносно деталізовані описи жінок: п'ятдесятирічної чаклунки в «Сазі про людей з Піщаного берега» («вона була великою жінкою, високою, огрядною, схильною до повноти. У неї були чорні брови та вузькі очі, темне і жорстке волосся»²⁴) і Торбьорг у «Сазі про названих братів»: «Донька Катли звалася Торбьорг, вона жила

вдома зі своєю матір'ю. Торбьорг була жінкою ввічливою і не надто красивою; волосся і брови в неї були чорні, за це її називали Чорна Брова. Погляд у неї був розумний, а колір обличчя – свіжим. Вона була добре складена, худорлява і довгонога, але дуже малого зросту»²⁵. У «Сазі про гренландців» наявний лаконічний опис Грімхільд – дружини Торстейна Чорного: «вона була велетенського зросту і сильною як чоловік»²⁶. Вищеописані персонажі не відрізнялися красою; їхній образ не ідеалізований та реалістичний з погляду сучасної людини. Такий розгорнутий опис загалом не характерний для родових саг, оскільки традиційно оповідач вдається до дуже стислої характеристики²⁷. В поодиноких випадках про ідеал краси можна дізнатись практично поміж рядків: «Торвальд... вдарив її по щоці. Тоді Гудрун сказала: – Тепер ти дав мені те, чим ми, жінки, вважаємо дуже важливо володіти, а саме – гарний колір обличчя (рум'янець. – І. В.)»²⁸. Якщо оповідач говорив про образ молодої дівчини, у переважній більшості випадків він наголошував на її гарній зовнішності. Найчастіше вигляд та/або характер героїні саги не пов'язаний безпосередньо з її сюжетною роллю; проте можна виділити два винятки, на яких варто зупинитися детально.

Велику увагу оповідачі саг приділяли дівчатам, яких вважали найвигіднішою партією. Вибір гарної нареченої приносив нареченому певний статус у суспільстві. Однак у випадках, коли шлюб не був сюжетоутворюючим, героїню достатньо охарактеризувати просто як дівчину, яку вважали хорошою нареченою. Родовід дівчини, її розум та поведінка, звісно, дуже важливі в розповіді, але основною ознакою гарної нареченої була саме її краса. Виділити ті якості, які роблять дівчину красивою, надто складно і майже неможливо; тому існують лише поодинокі випадки, коли в сагах дається розгорнутий опис нареченої. Оповідач «Саги про Гуннлауга Зміїного язика», наприклад, зазначав: «Хельга була настільки вродливою, що за словами обізнаних людей, в Ісландії не бувало жінки гарнішої за неї. У неї було таке довге та густе волосся, що воно могло закрити її всю, і воно було гарне, як золоті нитки. Бажанішої нареченої, ніж Хельга Красуня, не було на всьому Городищенському Фьорді й далеко довкола»²⁹. Можна було б припустити, що красиве волосся як характерна жіноча «ознака» своїм корінням сягає міфу про Сів³⁰, чиє чудове волосся відрізав Локі, а Тор змусив його попросити у карликів золоті пасма, які виглядали б, як справжні³¹. Однак довге і гарне волосся було і в чоловіків: «У нього було золотисте волосся, яке спадало йому на плечі»³²; «волосся в нього було краще ніж золото»³³.

Об'єднувач Норвегії Харальд I (872-930) отримав прізвисько Прекрасноволосий: «Харальд конунг був якось на бенкеті в Мьоре у Рьогнвальда ярла. Він тепер підпорядкував собі всю країну. Він помився в лазні та звелів причесати себе. Рьогнвальд ярл постриг йому волосся, а воно було десять років не стрижене і не чесане. Тому його називали Харальд Пелехатий. А тепер Рьогнвальд дав йому інше прізвисько і назвав його Харальдом Прекрасноволосим. І всі, хто його бачили, говорили, що він по праву носить це прізвисько, тому що волосся у нього було густе та гарне»³⁴. Ба більше: характеристики чоловічої і жіночої краси в сагах однотипні. Найяскравіший приклад можна знайти в «Сазі про Гуннлауга Зміїного язика»: «Одна з них всіх найгарніша, у неї краса Олава, а білизна і риси обличчя наші, людей з Боліт»³⁵. У «Пасмах про ісландців» (невеликі розповіді, що ввійшли у створені в XIII – XIV ст. в Ісландії життєписи норвезьких правителів «королівські саги») згадки про зовнішність жінок дуже лаконічні й зводилися лише до декількох фраз: «Одна з жінок виділялась своєю красою і всі інші прислуговували цій статній жінці»³⁶; «за столом сиділа статна і гожа жінка»³⁷; «жінка, статна і рішуча, була святково одягнена і вродлива»³⁸; «жінка молода і гарна, і дуже владна»³⁹.

В деяких сагах іноді наявні згадки про жіночий розум і навички в рукоділлі. Однак важливо наголосити, що за образом не закріплювалися виключно позитивні характеристики. Іноді мова йшла про складний або зарозумілий характер, як, наприклад, у «Сазі про Ньяля»: «Але вдачі вона була запальної і важкої»⁴⁰. У «Сазі про гренландців» донька першовідкривача Гренландії Ейріка Торвальдссона (Рудого) Фрейдіс Ейріксдоттір зображена як надто зарозуміла і владна жінка, яку чоловік не може контролювати належним чином, тобто прояви її характеру і норми поведінки: «Вона була одружена з чоловіком на ім'я Торвард... Вона була владною жінкою, а він тихоня. Вона була видана за нього заміж більше заради грошей»⁴¹.

В окремих випадках в описах жіночих персонажів поєднувалися як позитивні, так і негативні риси. Як приклад, варто звернутися до образу вже згадуваної Халльгерд Довгоногої, героїні «Саги про Ньяля», винуватиці цілої низки кривавих усобиць: «Хьоскульд мав доньку на ім'я Халльгерд... Це була гарна і струнка дівчинка, волосся у неї блищало, як шовк, і було довге, до пояса (за свідченням «Пасма про Снебьорна Кабана» у неї «було найпрекрасніше волосся з-поміж всіх жінок Ісландії»)»⁴². Хьоскульд покликав її. – Йди сюди, – попросив він. Вона відразу ж підійшла. Взявши

за підборіддя, він поцілував і відпустив її. Потім Хьоскульд спитав Хрута: – Чи подобається тобі ця дівчинка? Гарна, правда? Хрут промовчав і Хьоскульд перепитав. Тоді Хрут сказав: – Слів немає, дівчинка гарна і чимало людей постраждає через її красу. Не розумію, однак, у кого вона вродилася з такими злодійкуватими очима»⁴³.

У подальшому донька Хьоскульда проявила себе як господиня-марнотратниця: «Халльгерд була дуже жадібною і неодмінно домагалася, щоб у неї було все те, що є у сусідів, проте витрачала все без користі. Коли настала весна, то припаси вичерпались – не стало ні муки, ні в'яленої риби»⁴⁴; «Вона любила жити на широку ногу і всім розпоряджатись»⁴⁵. Героїня «Саги про Ньяля» – Унн, донька Марда Скрипиці, залишившись удовою і отримавши велику спадщину після батька, «любила жити на широку ногу і не турбувалась про своє господарство. Незабаром вона розтратила все своє добро, так що в неї нічого не залишилось, крім землі та коштовностей»⁴⁶.

Ще одна добірка сюжетів, у яких важливою є жіноча краса, – це група епізодів, де гарна дівчина виступає в ролі жертви. Негативні персонажі реагують на зовнішню привабливість героїні і саме через це намагаються їх отримати. Герой рятує дівчину від берсерків та інших розбійників, при цьому рятувальник не є майбутнім нареченим. Молоді чоловіки звільняють дівчат, за яких попросили їхні родичі, але вони можуть бути заручені з іншими жінками. Оповідачі не перетворюють свої сюжети у фольклорні, де герой отримує наречену, оскільки соціальні конфлікти, що стоять за викраденням та порятунком, глибші, ніж у казках⁴⁷.

Наведемо один приклад: «Подейкували, що Бард спокусив Тордіс, доньку Торб'йорна, а вона була і гарна, і розумна... Торб'йорн був дуже цим незадоволений і говорив, що якби Арі був удома, це не зійшло б Барду з рук. Бард сказав, що це “пустопорожні старечі балачки” і “я робитиму, як робив”. Він товаришував з Торкелем і той йому потурав, але Гіслі, як і батько, не схвалював їхньої змови [...] Розповідають, що одного разу Гіслі був у дорозі разом із Бардом та Торкелем. Він проїхав з ними півдороги до Доріжки Грані – так називалося місце, де жив Бард, і, коли найменше цього чекали, завдав Барду смертельного удару»⁴⁸.

В ранній період історії Ісландії, який прийнято називати епохою «взяття землі» (870-930 рр.), ненадовго відродився стародавній звичай викрадення жінок: «в період переселення і повсюдних війн чоловіки, безсумнівно, гвалтували та здійснювали інші акти насильства, щоб заволодіти жінкою і укласти екзогамні союзи»⁴⁹. В родових сагах також наявні натяки на те, що чоловіки іноді силоміць вивозили жінку з інших країн з метою подальшої експлуатації як домашніх рабинь; опинившись в Ісландії, ці жінки могли стати дружинами інших колоністів⁵⁰. Однак серед осілого населення Ісландії така практика була б ризикованою, оскільки родичі жінки могли швидко завдати удару у відповідь і помститись⁵¹.

Як юридичні, так і літературні джерела визнавали шлюб соціальною нормою. В текстах саг доволі рідко згадуються неодружені персонажі; якщо на початку розповіді вони були неодруженими, то до кінця саги зазвичай знаходили собі пару. У світі саги лиходії, як правило, були неодружені. Як зауважує Р. Франк: «У родинних сагах ... один із способів дізнатися, хто лиходій, – це знайти найближчого холостяка, якщо вдасться це зробити»⁵². У тридцяти двох з тридцяти трьох саг, які проаналізувала Ж. Шульман, герої-холостяки, які згадуються на початку саги, одружуються до кінця розповіді⁵³.

Створенню шлюбного союзу передували сватання і заручини. Ці обряди в ісландських сагах часто здаються подіями раптовими, поспішними і позбавленими будь-якої сентиментальності. Цим процесом скоріше рухав розрахунок, аніж кохання. Навіть велика родоначальниця Унн Глибокомудра позбавлена будь-яких протофеміністських мотивів, хоча її вихваляють за мужність і лідерські якості, проявлені під час небезпечного виведення своїх одноплемінників з охопленої полум'ям війни Шотландії⁵⁴. У «Сазі про людей з Лососевої долини» міститься лаконічне повідомлення про те, що під час плавання до Ісландії через Оркнейські та Фарерські острови Унн видає заміж двох своїх маленьких онучок Гро і Олов⁵⁵, мабуть, не приділяючи цим подіям великої уваги⁵⁶. Після прибуття до Ісландії вона підшукала чоловіків для решти незаміжніх дівчат (Торгерд⁵⁷, Торбйорг⁵⁸ і Оск⁵⁹). Всіх шістьох дочок свого покійного сина Торстейна Червоного Унн видала заміж за достойних чоловіків⁶⁰. Найбільш детально описане одруження Олафа Фейлана – онука і спадкоємця Унн, яка вважала, що той вже достатньо дорослий, і вирішила знайти для нього відповідну дружину. Сам Олаф не проявив жодної участі у виборі нареченої, повністю покладаючись на вибір своєї бабусі⁶¹. Так само в сазі немає свідчень про реакцію дівчини. Проте, очевидно, цей шлюб за домовленістю виявився щасливим і плідним, від якого народилось багато визначних і впливових чоловіків і жінок⁶². Рішення Олафа довірити вибір своєї пари Унн, так само, як і решти онуків, підкреслює її

беззаперечний авторитет. Хороший шлюб будується на спільному розумінні того, що є найкращим для домогосподарства, суспільства і самих шлюбних партнерів. У цій частині розповіді гармонія існує насамперед тому, що Унн завжди знаходила правильну пару для своїх онуків, як для чоловіків, так і для жінок⁶³.

Зазвичай жінки беззаперечно приймали нав'язаний їм шлюб, а інколи їх просто змушували виходити заміж за тих, на кого їм вказували старші родичі-чоловіки⁶⁴, хоча траплялися випадки, коли наречені демонстрували своє невдоволення кандидатурою майбутнього чоловіка. Таку позицію демонструє одна з героїнь «Саги про людей з Лососевої долини» – Гудрун Освідоттір, коли до неї посватався Торвальд. За словами автора саги: «Ніхто не спитав Гудрун про цю справу, а вона не приховувала свого невдоволення»⁶⁵. Аналогічний випадок описаний у «Сазі про Ньяля», коли мова зайшла про заміжжя Халльгерд Хьоскульдоттір. Коли батько повідомив їй про укладення шлюбного договору, то почув докір від своєї доньки, як і сумнів в успішності майбутнього заміжжя: «Тепер я переконалася в тому, про що вже давно здогадувалася. Ти не так міцно любиш мене, як завжди кажеш, якщо навіть не вважаєш за потрібне запросити мене на заручини. І не такий уже, по-моєму, цей шлюб прекрасний, як тобі здається»⁶⁶. Було очевидно, що дівчина відчувала себе так, ніби її видають за першого зустрічного. У відповідь Хьоскульд сказав такі слова: «Яке мені діло до твого честолобства! Воно мені не перешкода у справах. Я вирішую, а не ти, якщо немає між нами згоди»⁶⁷.

Перший шлюб Халльгерд не був наслідком кохання, він був укладений з міркувань фінансової вигоди. В. Я. Міллер стверджував, що цей сімейний союз був «грабіжницьким» і короткотривалим; він розглядав його як можливість накопичення статків (посагу) для оплати наступних шлюбів: «Такі шлюби мають сенс лише тоді, коли опікун дівчини, в даному випадку її батько, розумів, що вона буде виходити заміж неодноразово. Таке одруження – це ризикована гра, успіх чи невдача якої залежали від примх народжуваності (дітей) та смертності. І є одна змінна, яка не є такою мінливою, – розлучення»⁶⁸.

Подружнє життя Халльгерд з Торвальдом Освіфрссоном було невдалим. За словами автора «Саги про Ньяля», «Халльгерд була дуже жадібною і неодмінно домагалася, щоб у неї було все те, що є у сусідів, проте витрачала все без толку. Коли настала весна, то запаси вичерпались – не стало ні муки, ні в'яленої риби. Халльгерд звернулася до Торвальда:

– Що ж ти сидиш склавши руки, адже вдома немає ні борошна, ні риби?

Торвальд сказав:

– Я заготовив на нинішній рік не менш як за звичайний, адже в нас завжди вистачало до літа.

Халльгерд сказала:

– Мені немає діла до того, що ви з батьком тут подихали з голоду.

Тут Торвальд розгнівався і вдарив її по обличчю так, що потекла кров»⁶⁹.

Після цього інциденту вихователь Халльгерд Тьостольв, підбурюваний своєю підопічною, вбив її чоловіка⁷⁰. Таким чином, Халльгерд діє в межах, визначених патріархальним суспільством, і щоб покінчити зі своїм нещасливим шлюбом, провокує насильство⁷¹.

Другим нареченим Халльгерд був Глум Олейфссон, і коли він разом із братами прибув до Хьоскульда, щоб запропонувати шлюбну угоду, той звернувся за порадою до свого брата Хрутра, чого він не зробив під час першого шлюбу. Хрутр порадив наступне: «Не треба, щоб угода була без відома Халльгерд, як того разу. Нехай вона знає заздалегідь про цю пропозицію, нехай побачить Глума і сама вирішить, чи виходити за нього заміж. Тоді вона не зможе нарікати в разі невдачі на інших. Все має бути без обману»⁷².

Халльгерд прийняла цю пропозицію і після одруження вона якийсь час з чоловіком жила в злагоді, поки до них не приїхав Тьостольв. Згодом між наставником і чоловіком Халльгерд виник конфлікт, під час якого господиня маєтку на Теплому Потоці заступилася за свого вихователя, що викликало роздратування чоловіка і він вдарив її по обличчю. Невдовзі Глум був підступно вбитий Тьостольвом і Халльгерд овдовіла вдруге⁷³.

Третім і найвидатнішим чоловіком Халльгерд був великий Гуннар Хамундссон. На відміну від перших двох чоловіків, він сам зробив пропозицію Халльгерд⁷⁴. Під час першого одруження з Халльгерд взагалі не радилися, що її обурило, стосовно другого шлюбу з нею порадилися лише після того, як Глум наполіг на тому, щоб запросити її на обговорення заручин. Гуннар запитав її безпосередньо перед тим, як розмовляти з будь-ким з її родичів чоловічої статі, але Халльгерд порадила йому поговорити з її батьком, нагадуючи Гуннару, що навіть якщо вона є вдовою, її родичі все ще опікуються нею⁷⁵.

Халльгерд виявилась для свого третього чоловіка фатальною дружиною. Після того, як вона подала крадену їжу до їхнього столу, Гуннар «запитав її, звідки це все.

– Звідти, звідки треба, – сказала вона. – Не чоловіча це справа думати про те, що подається на стіл.

Гуннар розсердився і сказав:

– Значить, я став укривачем краденого, – і вдарив її по щоці. Вона сказала, що запам'ятає ляпас і відплатить при нагоді за це»⁷⁶.

Наслідком для Гуннара стала його загибель, як і двох попередніх чоловіків Халльгерд. Коли він потребував допомоги дружини більше, ніж будь-коли, будучи оточеним своїми ворогами, Халльгерд мстить; вона відмовляє Гуннару у проханні дати два пасма свого волосся, щоб зробити з них тятину для лука, і нагадала йому про ляпас, якого він їй завдав, що й призвело до загибелі її третього чоловіка⁷⁷.

Халльгерд мститься кожному з трьох своїх чоловіків, заохочуючи або дозволяючи іншим застосовувати силу, щоб звільнитися від насильства над собою; вона підбурює Тостьольва вбити Торвальда, не заважає йому розправитись з Глумом і не допомагає Гуннару уникнути смерті. Вона робить це не тому, що чоловіки завдали шкоди її родичам, а тому, що кожен з них вдарив її по обличчю. Злодійкуваті очі, на які чоловіки звернули увагу, ще тоді коли Халльгерд була дівчинкою-підлітком, визначили в подальшому конфлікт з Гуннаром, так само як і її сварливість та мстивість призвели до трагічної загибелі всіх її чоловіків⁷⁸. Ця історія, якщо уважно вчитатися в текст саги, безсумнівно, має підтекст: прямі натяки на міцний зв'язок між дівчиною та її вихователем можуть мати на увазі швидше інтимні стосунки⁷⁹.

Процитований вище текст демонструє, що героїні ісландських саг могли бути такими ж небезпечними, як і жінки в героїчному епосі, спричиняючи смерть чоловіків, проте вони переважно відігравали другорядну роль⁸⁰. Сила цих архетипних жіночих персонажів не змінилася, проте змінились суспільні обставини, які репрезентують ці літературні твори. Обидва жанри критикують гегемонію патріархального суспільства, в якому вони побутують⁸¹.

Вищеописані сюжети не виключали випадків, коли батько або хтось із родичів-чоловіків радилися з дівчатами, і вочевидь серйозно ставились до їхньої думки. Підтвердження цьому знаходимо в тексті вже згадуваної «Саги про людей з Лососевої долини»: коли Хьоскульд і його син Олав вирішили посвататись до Торгельд Егільсдоттір, її батько відповів чоловікам, що він повинен поговорити про це з донькою, підкреслюючи, що «жодному чоловікові не вдалося отримати Торгельд без її згоди»⁸². Аналогічну позицію зайняв інший герой цієї ж саги – Сноррі Годі, коли Торкель і Боллі завели з ним розмову про весілля з його донькою Тордіс. Батько нареченої відповів чоловікам, що остаточне рішення залежить від того, «що скаже Тордіс, тому що вона повинна отримати такого чоловіка, який був би їй до вподоби»⁸³.

Відзначимо також, що під час сватання дівчина могла висувати свої умови нареченому. Такий випадок, зокрема, зафіксований в «Сазі про Ньяля»: коли Хьоскульд син Ньяля посватався до Хільдігунн, вона погодилась на цю пропозицію лише в тому разі, коли Хьоскульд отримає годорд (набір прав, пов'язаних з титулом годі (важлива, впливова людина); при цьому годорд можна було продати, подарувати, позичити або передати у спадщину (тобто він був об'єктом приватної власності) і молодята після весілля житимуть на фермі Свиняча Гора (яка належала її дядьку Флосі)⁸⁴.

Більш незалежно у виборі шлюбного партнера була вдова, яка могла самостійно приймати рішення без необхідності консультацій чи схвалення родичів. Підтвердженням цього є наступний сюжет, представлений у «Сазі про людей з Лососевої долини»: коли Боллі вирішив одружитись на Гудрун, її батько Освір відповів, що його донька вдова і сама розпоряджається собою⁸⁵. Однак у розмові з Гудрун батько наполегливо рекомендував дослухатись до його бажання і відповісти згодою⁸⁶.

Важливо відзначити, що опікун дівчини, як правило, її батько, не міг ініціювати одруження доньки, а мусив чекати на появу відповідного кандидата, але зрештою, саме він вирішував, чи може вона вийти заміж. Єдиним винятком з цього правила був випадок, коли батько мав підстави вважати, що його незаміжня донька перебувала в інтимних стосунках з чоловіком і могла завагітніти; тільки тоді він міг наполягати на одруженні, діючи в інтересах своєї скомпрометованої доньки. Якщо потенційний наречений і родичі майбутньої нареченої підтримували неформальну пропозицію, відбувалися дві церемонії, завжди у присутності свідків. Публічність цих церемоній гарантувала законність шлюбу і легітимність дітей, які могли з'явитися в результаті створення сімейного союзу⁸⁷. Першою церемонією було офіційне оголошення заручин, що було декларацією майбутнього союзу

між родами і скріплювалася рукостисканням між опікуном і нареченим або в деяких випадках його представником, що може означати, що іноді наречений-чоловік міг бути відсутній під час цієї події; присутність жінки в цей момент ніколи не вимагалася, але за законом її згода вголос або «своїм словом» у присутності свідків була обов'язковою умовою⁸⁸.

Нареченій належало придане, про суму якого домовлялися заздалегідь. У буквальному перекладі давньоісландський термін для приданого, *heimanfylgja*, означає «те, що пішло [за жінкою] з дому», тобто мається на увазі майно, яке наречена забирала з собою з батьківського хутора. Заручини називалися *festar*, «прикріплення», і всі інші терміни, що стосуються шлюбу, однозначно характеризують його як економічну транзакцію, угоду. Сама церемонія укладення шлюбу називалася *brúðkaup*, «купівля нареченої» (або ж «угода стосовно нареченої»), і під час її проведення наречений мав виплатити батькові або опікуну нареченої заздалегідь обумовлену «ціну за наречену»⁸⁹ (давньоісл. *mundr*). Угода, в рамках якої сума за наречену спочатку обговорювалася, а потім виплачувалася, називалася *mundarmál* «справа про ціну за наречену»⁹⁰.

Сума викупу за наречену і розмір посагу залежали від статусу родин, але якщо родина жінки мала вищий соціальний статус, ніж родина чоловіка, то вимагався більший викуп за наречену⁹¹. Очевидно, саме така ситуація описана у «Сазі про Ньяля» – в перших розділах саги детально описані умови укладення шлюбної угоди між Хрутом Херьольвссоном і Мердом Скрипицею – батьком його майбутньої дружини Унн. У розмові Мерд заявив Хьоскульду, братові Хрута, що йому доведеться багато «виділити брату, адже вона в мене єдина донька»⁹². У ході досягнення домовленості Хьоскульд запевнив, що той після весілля отримає від нього «Гребіночний Мис і Хрутів Двір аж до Трандового Яру. Крім того, йому належить торгове судно, що зараз [перебуває] у плаванні»⁹³. Зі свого боку Мерд сказав своєму майбутньому зятеві, що Унн «отримає в посаг шістьсот ліктів сукна, а в твоєму домі її статки повинні збільшитись втричі»⁹⁴. Коли справа дійшла до розлучення, Мерд Скрипиця у позові проти Хрута з приводу посагу своєї доньки заявив про те, що той повинен повернути дев'ятсот ліктів сукна⁹⁵. Дж. Байок уточнює, що це доволі значна сума: 90 довгих сотень (90x120=10800) ліктів домотканого сукна еквівалентні вартості 90 корів або кількох великих хуторів⁹⁶. У випадку розлучення або смерті чоловіка жінка мала право залишити собі викуп за наречену. Другим обрядом було власне весілля, яке вимагало щонайменше шістьох свідків, але бажано, щоб їх було якомога більше, оскільки шлюб вважався дійсним лише доти, доки були живі свідки, які могли пам'ятати весілля⁹⁷.

(Далі буде)

¹ Friðriksdóttir J. K., *Gender*, in «The Routledge Research Companion to the Medieval Icelandic Sagas», London, Routledge, 2017, p. 233.

² Schulman J. K., *Make Me a Match: Motifs of Betrothal in the Sagas of the Icelanders*, in *Scandinavian Studies*, 1997, Vol. 69, No. 3, p. 298.

³ Raffield B., Price N., Collard M., *Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women in Viking-Age Scandinavia*, in «Viking and Medieval Scandinavia», Turnhout, Brepols, 2017, p. 184.

⁴ *Saga o Курином Торире* [The Saga of Chicken Thorir], in «Исландские саги. В 2-х т., Т. I.», Москва, Языки славянской культуры, 2000, с. 39.

⁵ *Saga o Ньяле* [The Saga of Nyalá], in «Исландские саги», Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1956, с. 756.

⁶ Raffield B., Price N., Collard M., *Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women in Viking-Age Scandinavia*, p. 184.

⁷ Jochens J., *Women in Old Norse Society*, Ithaca, Cornell University Press, 1995, 266 p.; B. Bandlien B., *Strategies of passion. Love and Marriage in Medieval Iceland and Norway*, Turnhout, Brepols, 2005, 345 p.; Carter T., *Iceland's Networked Society. Revealing How the Global Affairs of the Viking Age Created New Forms of Social Complexity*, Leiden-Boston: Brill, 2015. 368 p.; Friðriksdóttir J. K., *Valkyrie. The Women of the Viking World*, London, Bloomsbury Academic, 2020, 252 p.; Schulman J. K., *Make Me a Match: Motifs of Betrothal in the Sagas of the Icelanders*, in «Scandinavian Studies», 1997, Vol. 69, No. 3, p. 96-321; Raffield B., Price N., Collard M., *Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women in Viking-Age Scandinavia*, p. 165-209; Frank R. *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*, in «Viator», 1973, № 4, p. 474-484.

⁸ Сванидзе А. А., *Супружество в мире исландской саги* [Marriage in the world of the Icelandic saga], in «Гендер и общество в истории», Санкт-Петербург, Алетейя, 2007, с. 61.

⁹ Будур Н., *Повседневная жизнь викингов IX-XI века* [Daily life of the Vikings IX-XI centuries], Москва, Молодая гвардия, 2007, с. 92.

- ¹⁰ Schulman J. K., *Make Me a Match: Motifs of Betrothal in the Sagas of the Icelanders*, p. 303, прим. 14.
- ¹¹ *Saga об Эгиле* [The Saga of Egil], in «Исландские саги», Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1956, с. 63.
- ¹² Schulman J. K., *Make Me a Match: Motifs of Betrothal in the Sagas of the Icelanders*, p. 303.
- ¹³ Остапенко С. С., *Красота героинь родовых саг как маркер сюжетной и социальной роли* [The beauty of the heroines of ancestral Sagas as a marker of plot and social role], in Древность и средневековье: вопросы истории и историографии Материалы V Всероссийской конференции студентов, аспирантов и молодых ученых Омск, 12-13 октября 2018 г., с. 150.
- ¹⁴ Плясовских М. В., *Социокультурные стереотипы восприятия внешности в структуре этнического самосознания средневековых исландцев* [Sociocultural stereotypes of perception of appearance in the structure of ethnic self-awareness of medieval Icelanders], Автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва, 2006, с. 17.
- ¹⁵ Плясовских М. В., *Социокультурные стереотипы восприятия внешности в структуре этнического самосознания средневековых исландцев*, с. 17.
- ¹⁶ Матюшина И. Г., *Древнейшая лирика Европы* [The most ancient poetry of Europe], В 2-х т. Т. I., Москва, Издательский центр РГГУ, 1999, с. 115.
- ¹⁷ *Saga о Харальде Прекрасноволосом* [The Saga of Harald Fairhair], in «Снори Стурлусон, Круг земной», Москва, Наука, 1980, с. 58.
- ¹⁸ *Saga об Эйрике Рыжем* [The Saga of Eirik the Red], in «Исландские саги. Ирландский эпос», Москва, Художественная литература, 1973, с. 106.
- ¹⁹ Сага о Ньяле, с. 459.
- ²⁰ *Сказання про Вьолунда* [Tales of Velund], in «Старша Едда», Київ, Вид-во Жупанського, 2020, с. 200.
- ²¹ Сванидзе А. А., *Викинги. Люди саги: жизнь и нравы* [Vikings. People of the saga: life and morals], Москва, Новое литературное обозрение, 2014, с. 216.
- ²² *Saga об Ароне сыне Хьерлейва* [The Saga of Aron son of Hjerleif], in «Исландские саги», В 2-х т., Т. 2, Москва, Языки славянской культуры, 2004, с. 246.
- ²³ Сванидзе А. А. *Викинги. Люди саги: жизнь и нравы*, с. 216.
- ²⁴ *Saga о людях с Песчанго берега* [The Saga of the People of the Sandy Coast], in «Исландские саги», В 2-х т., Т. 2., Москва, Языки славянской культуры, 2004, с. 102.
- ²⁵ *Saga о названных братьях* [Saga of the sworn brothers], in «Исландские саги». В 2-х т., Т. 1, Москва, Языки славянской культуры, 2000, с. 148.
- ²⁶ *Saga о гренландцах* [Saga of the Greenlanders], in «Исландские саги. Ирландский эпос», Москва, Художественная литература, 1973, с. 97.
- ²⁷ Остапенко С. С., *Красота героинь родовых саг как маркер сюжетной и социальной роли*, с. 150.
- ²⁸ *Saga о людях из Лаксдаля* [The Saga of the People of Laxdal], in «Исландские саги», Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1956, с. 326.
- ²⁹ *Saga о Гуннлауге Змеином Языке* [The Saga of Gunnlaug the Serpenttongue], in «Корни Иггдрасиля», Москва, Терра, 1997, с. 350-351.
- ³⁰ Остапенко С. С., *Красота героинь родовых саг как маркер сюжетной и социальной роли*, с. 151.
- ³¹ *Младшая Эдда* [Younger Edda], Санкт-Петербург, Наука, 2006, с. 71.
- ³² *Saga о людях из Лаксдаля*, с. 327.
- ³³ *Младшая Эдда*, с. 10.
- ³⁴ *Saga о Харальде Прекрасноволосом*, с. 54.
- ³⁵ Сага о Гуннлауге Змеином Языке, с. 349.
- ³⁶ *Прядь о Хельги сыне Торирра* [The Tale of Helgi, son of Thorir], in «Исландские пряди», Москва, Наука, 2016, с. 105.
- ³⁷ *Прядь о Торвальде Тасальди* [The Tale of Torvald Tasaldi], in «Исландские пряди», Москва, Наука, 2016, с. 111.
- ³⁸ *Прядь об Орме сыне Сторольва* [The Tale of Orm son of Storolf], in «Исландские пряди», Москва, Наука, 2016, с. 172.
- ³⁹ *Прядь о Харольде Гренландце* [The Tale of Harold Greenlander], in «Исландские пряди», Москва, Наука, 2016, с. 200.
- ⁴⁰ Сага о Ньяле, с. 459.
- ⁴¹ *Saga о гренландцах*, с. 89.
- ⁴² *О Снэбьёрне Борове* [About Snæbjörn Borov] in «Исландские саги», В 2-х т., Т. 1, Москва, Языки славянской культуры, 2000, с. 41.
- ⁴³ Сага о Ньяле, с. 444.
- ⁴⁴ Сага о Ньяле, с. 462.
- ⁴⁵ Сага о Ньяле, с. 499.

- ⁴⁶ Сага о Ньяле, с. 476.
- ⁴⁷ Остапенко С. С., *Красота героинь родовых саг как маркер сюжетной и социальной роли*, с. 152.
- ⁴⁸ Сага о Гисли [The Saga of Gisli], in «Исландские саги. Ирландский эпос», Москва, Художественная литература, 1973, с. 28.
- ⁴⁹ *Landnata-book, or the Book of Settlements*, in «Origines Islandicae. A collection of the more important sagas and other native writings relating to the settlement and early history of Iceland», Edited and translated by Gudbrand Vigfusson and F. York Powell, Vol. I, Oxford, Clarendon press, 1905, p. 22.
- ⁵⁰ Carter T., *Iceland's Networked Society. Revealing How the Global Affairs of the Viking Age Created New Forms of Social Complexity*, Leiden-Boston, Brill, 2015, p. 92.
- ⁵¹ Carter T., *Iceland's Networked Society. Revealing How the Global Affairs of the Viking Age Created New Forms of Social Complexity*, p. 92.
- ⁵² Frank R. *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*, in «Viator», 1973, № 4, p. 481.
- ⁵³ Schulman J. K., *Make Me a Match: Motifs of Betrothal in the Sagas of the Icelanders*, in «Scandinavian Studies», 1997, Vol. 69, No. 3, p. 299.
- ⁵⁴ Friðriksdóttir J. K., *Valkyrie. The Women of the Viking World*, London, Bloomsbury Academic, 2020, p. 37.
- ⁵⁵ Сага о людях из Лаксдаля, с. 258.
- ⁵⁶ Friðriksdóttir J. K., *Valkyrie. The Women of the Viking World*, p. 37.
- ⁵⁷ Сага о людях из Лаксдаля, с. 260.
- ⁵⁸ Сага о людях из Лаксдаля, с. 260.
- ⁵⁹ Сага о людях из Лаксдаля, с. 267.
- ⁶⁰ Сага о людях из Лаксдаля, с. 260.
- ⁶¹ Сага о людях из Лаксдаля, с. 261.
- ⁶² Сага о людях из Лаксдаля, с. 263.
- ⁶³ Bandlien B., *Strategies of passion. Love and Marriage in Medieval Iceland and Norway*, p. 245.
- ⁶⁴ Friðriksdóttir J. K., *Valkyrie. The Women of the Viking World*, p. 37.
- ⁶⁵ Сага о людях из Лаксдаля, с. 326.
- ⁶⁶ Сага о Ньяле, с. 460.
- ⁶⁷ Сага о Ньяле, с. 460.
- ⁶⁸ Miller W. I., «Why is your axe bloody?»: *A Reading of Njáls saga*, Oxford, Oxford University Press, 2014, p. 36.
- ⁶⁹ Сага о Ньяле, с. 462.
- ⁷⁰ Сага о Ньяле, с. 463.
- ⁷¹ McGillivray A., *Gender and Subversion in Medieval Icelandic Legend and Saga*, in «Roda da Fortuna. Revista Eletrônica sobre Antiguidade e Medievo», 2017, Volume 6, Número 1, p. 109.
- ⁷² Сага о Ньяле, с. 469.
- ⁷³ Сага о Ньяле, с. 472-474.
- ⁷⁴ Сага о Ньяле, с. 495.
- ⁷⁵ McGillivray A., *Gender and Subversion in Medieval Icelandic Legend and Saga*, p. 111.
- ⁷⁶ Сага о Ньяле, с. 524.
- ⁷⁷ Сага о Ньяле, с. 571.
- ⁷⁸ Andersson T. M., *The Icelandic Family Saga. An analytic reading*, Cambridge: Harvard University Press, 1967, p. 10,
- ⁷⁹ Сванидзе А. А., Супружество в мире исландской саги, с. 69.
- ⁸⁰ McGillivray A., *Gender and Subversion in Medieval Icelandic Legend and Saga*, p. 111.
- ⁸¹ McGillivray A., *Gender and Subversion in Medieval Icelandic Legend and Saga*, p. 111.
- ⁸² Сага о людях из Лаксдаля, с. 302.
- ⁸³ Сага о людях из Лаксдаля, с. 421.
- ⁸⁴ Сага о Ньяле, с. 608.
- ⁸⁵ Сага о людях из Лаксдаля, с. 354.
- ⁸⁶ Сага о людях из Лаксдаля, с. 354.
- ⁸⁷ Jochens J., *Women in Old Norse Society*, Ithaca, Cornell University Press, 1995, p. 83.
- ⁸⁸ Carter T. D., *Rethinking Secondary State Formation in Medieval Iceland*, p. 129.
- ⁸⁹ Байок Дж., *Исландия эпохи викингов [Viking Age Iceland]*, Москва, Астрель, CORPUS, 2012, с. 476.
- ⁹⁰ Байок Дж., *Исландия эпохи викингов [Viking Age Iceland]*, с. 476.
- ⁹¹ Carter T. D., *Rethinking Secondary State Formation in Medieval Iceland*, p. 129.
- ⁹² Сага о Ньяле, с. 445.
- ⁹³ Сага о Ньяле, с. 445.
- ⁹⁴ Сага о Ньяле, с. 445.
- ⁹⁵ Сага о Ньяле, с. 458.

⁹⁶ Байок Дж., *Исландия эпохи викингов* [Viking Age Iceland], с. 684, прим. 19.

⁹⁷ Carter T. D., *Rethinking Secondary State Formation in Medieval Iceland*, p. 129.

References

1. Andersson T., *The Icelandic Family Saga. An analytic reading*, Cambridge, Harvard University Press, 1967, 315 p.
2. Bandlien B., *Strategies of passion. Love and Marriage in Medieval Iceland and Norway*, Turnhout, Brepols, 2005, 345 p.
3. Budur N., *Povsednevnyaya zhizn' vikingov IX-XI veka* [Daily life of the Vikings IX-XI centuries], Moskva, Molodaya gvardiya, 2007, 463 s.
4. Byok J., *Islandiya epohi vikingov* [Viking Age Iceland], Moskva, Astrel', CORPUS, 2012, 912 s.
5. Carter T., *Iceland's Networked Society. Revealing How the Global Affairs of the Viking Age Created New Forms of Social Complexity*, Leiden-Boston, Brill, 2015, 368 p.
6. Carter T., *Rethinking Secondary State Formation in Medieval Iceland: Trade and Social Connectivity in the Norse Economic Territory*, A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in Anthropology, San Diego, University of California, 2010, xxii+513 p.
7. Frank R., *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*, in «Viator», 1973, № 4, p. 473-484.
8. Friðriksdóttir J., *Gender*, in «The Routledge Research Companion to the Medieval Icelandic Sagas», London, Routledge, 2017, p. 226-239.
9. Friðriksdóttir J., *Valkyrie. The Women of the Viking World*, London, Bloomsbury Academic, 2020, 252 p.
10. Jochens J., *Women in Old Norse Society*, Ithaca, Cornell University Press, 1995, 266 p.
11. Landnama-book, or the Book of Settlements, in «Origines Islandicae. A collection of the more important sagas and other native writings relating to the settlement and early history of Iceland», Vol. I, Oxford, Clarendon press, 1905, p. 14-237.
12. Matyushina I., *Drevnejshaya lirika Evropy* [The most ancient poetry of Europe], V 2-h t. T. I., Moskva, Izdatel'skij centr RGGU, 1999, 493 s.
13. McGillivray, *Gender and Subversion in Medieval Icelandic Legend and Saga*, in «Roda da Fortuna. Revista Eletrônica sobre Antiguidade e Medieval», 2017, Volume 6, Número 1, p. 99-118.
14. Miller W., «Why is your axe bloody?»: A Reading of Njáls saga, Oxford, Oxford University Press, 2014, 334 p.
15. Mladshaya Edda [Younger Edda], Sankt-Peterburg, Nauka, 2006, 137 s.
16. O Sneb'yorne Borove [About Snæbjørn Borov], in «Islandskie sagi», V 2-h t., T. 1, Moskva, Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2000, s. 41-43.
17. Ostapenko S., *Krasota geroin' rodovyh sag kak marker syuzhetnoj i social'noj roli* [The beauty of the heroines of ancestral Sagas as a marker of plot and social role], in «Drevnost' i srednevekov'e: voprosy istorii i istoriografii Materialy V Vserossijskoj konferencii studentov, aspirantov i molodyh uchenyh», Omsk, 12-13 oktyabrya 2018 goda, s. 150-154.
18. Plyasovskih M., *Sociokul'turnye stereotipy vospriyatiya vneshnosti v strukture etnicheskogo samosoznaniya srednevekovyh islandcev* [Sociocultural stereotypes of perception of appearance in the structure of ethnic self-awareness of medieval Icelanders], Avtoref. diss. na soiskanie uchenoj stepeni kandidata istoricheskikh nauk, Moskva, 2006, 28 s.
19. Pryad' ob Orme syne Storol'va [The Tale of Orm son of Storolf], in «Islandskie pryadi», Moskva, Nauka, 2016, s. 161-173.
20. Pryad' o Harol'de Grenlandce [The Tale of Harold Greenlander], in «Islandskie pryadi», Moskva, Nauka, 2016, s. 199-202.
21. Pryad' o Hel'gi syne Torira [The Tale of Helgi, son of Thorir], in «Islandskie pryadi», Moskva, Nauka, 2016, s. 104-108.
22. Pryad' o Torval'de Tasal'di [The Tale of Torvald Tasaldi], in «Islandskie pryadi», Moskva, Nauka, 2016, c. 109-115.
23. Raffield B., Price N., Collard M., *Polygyny, Concubinage, and the Social Lives of Women in Viking-Age Scandinavia*, in «Viking and Medieval Scandinavia», Turnhout, Brepols, 2017, p. 165-209.
24. Saga ob Arone syne H'erlejva [The Saga of Aron son of Hjerleif], in «Islandskie sagi», V 2-h t., T. 2, Moskva, Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2004, s. 246-286.
25. Saga ob Egile [The Saga of Egil], in «Islandskie sagi», Moskva, Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudozhesvennoj literatury, 1956, s. 61-251.
26. Saga ob Eyrike Ryizhem [The Saga of Eirik the Red], in «Islandskie sagi. Irlandskiy epos», Moskva, Hudozhestvennaya literatura, 1973, s. 105-127.
27. Saga o Gisli [The Saga of Gisli], in «Islandskie sagi. Irlandskij epos», Moskva, Hudozhestvennaya literatura, 1973, s. 23-80.

28. Saga o grenlandcah [Saga of the Greenlanders], in «Islandskie sagi. Irlandskij epos», Moskva, Hudozhestvennaya literatura, 1973, s. 87-104.
29. Saga o Gunnlauge Zmeinom Yazyke [The Saga of Gunnlaug the Serpenttongue], in «Korni Iggdrasilya», Moskva, Terra, 1997, s. 350-351.
30. Saga o Haral'de Prekrasnovolosom [The Saga of Harald Fairhair], in «Snori Sturluson. Krug zemnoj», Moskva, Nauka, 1980, s. 42-67.
31. Saga o Kurinoh Torire [The Saga of Chicken Thorir], in «Islandskie sagi». V 2-h t., T. I., Moskva, Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2000, s. 15-40.
32. Saga o lyudyah iz Laksdalya [The Saga of the People of Laxdal], in «Islandskie sagi», Moskva, Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudozhestvennoj literatury, 1956, s. 253-439.
33. Saga o lyudyah s Peschanogo berega [The Saga of the People of the Sandy Coast], in «Islandskie sagi», V 2-h t., T. 2., Moskva, Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2004, s. 23-129.
34. Saga o nazvannyh brat'yah [Saga of the sworn brothers], in «Islandskie sagi», V 2-h t., T. 1, Moskva, Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2000, s. 118-201.
35. Saga o N'yale [The Saga of Nyala], in «Islandskie sagi», Moskva, Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudozhesvennoj literatury, 1956. s. 441-757.
36. Schulman J., Make Me a Match: Motifs of Betrothal in the Sagas of the Icelanders, in «Scandinavian Studies», 1997, Vol. 69, No. 3, p. 296-321.
37. Skazannia pro Volunda [Tales of Velund], in «Starsha Edda», Kyiv, Vydavnytstvo Zhupanskoho, 2020, s. 200-212.
38. Svanidze A., Supruzhestvo v mire islandskoj sagi [Marriage in the world of the Icelandic saga], in «Gender i obshchestvo v istorii», Sankt-Petereburg, Aletejya, 2007, s. 61-80.
39. Svanidze A., Vikingi. Lyudi sagi: zhizn' i nrawy [Vikings. People of the saga: life and morals], Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2014, 800 s.